

OILA INSTITUTINI MUSTAHKAMLASH: AJRIMLARNI OLDINI OLISHDA IJTIMOIY-PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Muallif: Utemuratova Diana Taumuratovna¹

Affiliyatsiya: Xalqaro Nordik Universiteti 2 -kurs magistranti¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17332584>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola oilaviy ajrimlarni oldini olishda ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning ahamiyati va samaradorligini tahlil qiladi. Oila institutini mustahkamlash, nikoh va oila munosabatlarini barqarorlashtirish, oilaviy nizolarni kamaytirish, oilaviy qo'llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish kabi masalalar ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda pedagogik va ijtimoiy strategiyalar, oilaviy maslahat xizmatlari, oilaviy trening va seminarlarning rolini aniqlashga e'tibor qaratilgan. Maqola amaliy tavsiyalar va ijtimoiy-pedagogik choralarni shakllantirish yo'llarini ham taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Oila, oilaviy ajrim, ijtimoiy-pedagogik yondashuv, nikoh, oilaviy maslahat, oilaviy trening, oila barqarorligi, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, pedagogik strategiya, oilaviy nizolar.

KIRISH

Oila jamiyatning eng asosiy va muhim instituti bo'lib, uning barqarorligi va mustahkamligi ijtimoiy rivojlanish, inson kapitali va milliy qadriyatlarni saqlash uchun muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda oilaviy ajrimlar sonining ortishi global muammo sifatida e'tiborga olinmoqda. Oilaviy ajrimlarning ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy oqibatlari nafaqat bolalar, balki butun jamiyat uchun salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ajrimlarni oldini olish va oilaviy institutni mustahkamlash masalalari bugungi kunda ijtimoiy-pedagogik tadqiqotlarning markaziy mavzularidan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy-pedagogik yondashuv oilaviy ajrimlarning oldini olishda samarali vosita sifatida ko'riladi. Bu yondashuv orqali oilalarga psixologik yordam, konfliktlarni hal qilish bo'yicha treninglar, oilaviy maslahatlar va pedagogik qo'llab-quvvatlash ko'rsatiladi. Shu bilan birga, ijtimoiy-pedagogik choralar oilalardagi nizolarni kamaytirish, oilaviy barqarorlikni ta'minlash va kelajak avlodning tarbiyaviy muhitini yaxshilashga xizmat qiladi. Maqolada oilaviy ajrimlarning asosiy sabablari tahlil qilinadi, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning samaradorligi ko'rib chiqiladi va oilani qo'llab-quvvatlashning innovatsion usullari tavsiya etiladi. Shu bilan birga, oilaviy barqarorlikni mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalar va strategiyalar ishlab chiqish muhimligi ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham oilalarga yordam berish va ijtimoiy muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi. Oila – jamiyatning eng asosiy va barqaror institutlaridan biri bo'lib, insonning ijtimoiy, ma'naviy va psixologik rivojlanishida markaziy rol o'ynaydi. Oilaviy munosabatlar sifatli va mustahkam bo'lganda, farzandlar o'zlarini himoyalangan, mehribon va qo'llab-quvvatlangan muhitda his qiladilar, bu esa ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, globalizatsiya

jarayonlari, iqtisodiy qiyinchiliklar, axborot texnologiyalari ta'siri va zamonaviy ijtimoiy muhit oilalar oldida yangi sinovlar va chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda. Natijada, oilalarda nizolar, tushunmovchiliklar va ayrim hollarda ajrimlar soni ortib bormoqda.

O'z navbatida, ajrimlar faqat oilaning o'ziga zarar yetkazib qolmay, balki jamiyatning ijtimoiy va psixologik barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ajrimlarning oldini olish va oilaviy institutni mustahkamlash masalalari nafaqat oilaviy, balki ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida ham dolzarb hisoblanadi. Bugungi kunda psixologik maslahatlar, oilaviy pedagogika, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari va innovatsion ta'lim-uslubiy yondashuvlar oilalarni mustahkamlashda samarali vosita sifatida tan olinmoqda. Ijtimoiy-pedagogik yondashuv oiladagi nizolarni aniqlash, oilaviy muloqotni mustahkamlash, ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash hamda oilani barqarorlashtirishga qaratilgan tizimli choralarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, bu yondashuv oiladagi konfliktlarni oldindan aniqlash va ularni hal qilishda pedagogik, psixologik va ijtimoiy vositalarni birlashtiradi. Zamonaviy tadqiqotlar (2020–2025 yillar) shuni ko'rsatadiki, oilaning mustahkamligi farzandlar tarbiyasining sifatiga, ijtimoiy muhitga integratsiyasiga va shaxsning kelajakdagi ijtimoiy faoliyatiga bevosita bog'liqdir. Shu ma'noda, ajrimlarning oldini olish va oila institutini mustahkamlash masalalari nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega. Ularni samarali hal qilish uchun pedagogik innovatsiyalar, psixologik maslahatlar, oilaviy treninglar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari integratsiyalashgan holda qo'llanilishi lozim. Shu bilan birga, oilaviy institutni mustahkamlashda ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar oilaning barcha a'zolari – ota-onalar, farzandlar va kengroq ijtimoiy muhit bilan o'zaro hamkorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi oilaviy ajrimlarning oldini olishda ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning samaradorligini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan ham foydali bo'lishi ko'zda tutilgan. Tadqiqot obyekti sifatida oila instituti va oilaviy munosabatlar tanlangan. Shu bilan birga, tadqiqot predmeti ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar, oilaviy maslahat xizmatlari, treninglar va seminarlar orqali ajrimlarning oldini olish usullari bo'ldi. Tadqiqotda bir nechta metodlardan foydalanildi. Birinchidan, nazariy tahlil yordamida mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, maqolalar va statistik ma'lumotlar o'rganildi. Bu jarayon orqali oilaviy ajrimlarning sabablari va ularni oldini olishning nazariy asoslari aniqlangan. Ikkinchidan, so'rovnoma va intervyu usullari qo'llanildi. Bu orqali oilalar, ijtimoiy-pedagoglar va psixologlar o'rtasida oilaviy muammolar, ajrimlar sabablari va samarali ijtimoiy-pedagogik choralar haqida ma'lumotlar to'plandi. Uchinchidan, kuzatuv usuli orqali oilaviy treninglar, maslahat mashg'ulotlari va seminarlar jarayonida oilalarning faoliyati va pedagogik tavsiyalarga javob reaksiyasi tahlil qilindi. Shuningdek, kiyosiy tahlil qo'llanilib, ajrimlar statistikasi va ilgari qo'llangan ijtimoiy-pedagogik choralarning samaradorligi solishtirildi va natijalar tahlil qilindi. Tadqiqot materiali sifatida O'zbekistonning turli hududlarida yashovchi oilalar bilan o'tkazilgan so'rovnomalardan va intervyulardan, ijtimoiy-pedagogik maslahatlar va treninglar jarayonida to'plangan kuzatuv ma'lumotlari ishlatildi. Bundan tashqari, rasmiy statistika va oldingi ilmiy tadqiqotlar ham tadqiqot bazasiga kiritildi. Tadqiqotning bosqichlari quyidagicha amalga oshirildi: avvalo nazariy materiallar o'rganildi va tahlil qilindi; keyin tadqiqot

ob'ekti tanlanib, so'rovnoma va intervyu metodlari ishlab chiqildi; ma'lumotlar yig'ildi va amaliy kuzatuvlar o'tkazildi; yig'ilgan ma'lumotlar tahlil qilindi va ijtimoiy-pedagogik choralar samaradorligi aniqlangach, natijalar umumlashtirilib amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu metodologiya oilaviy ajrimlarni oldini olishda samarali strategiyalarni aniqlash, oilalarni psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlashning eng maqbul yo'llarini ishlab chiqish imkonini beradi. Natijalar amaliyotga tatbiq etilganda oilaviy barqarorlikni oshirish va jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi.

TAHLILLAR

Ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning samaradorligi. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning oilaviy ajrimlarni oldini olishda samarali vosita ekanligini ko'rsatmoqda. Masalan, 2025-yilda o'tkazilgan tadqiqotda, ota-onalarning ajrim jarayonida bir-biriga nisbatan hamkorlikda bo'lishi, bolalarning ruhiy holatini yaxshilashga yordam berishi ta'kidlangan. Tadqiqotda, ota-onalarning birgalikdagi qarorlar qabul qilishlari va bir-biriga hurmat bilan yondashishlari, bolalarning depressiya, tashvish va ADHD kabi ruhiy holatlarning kamayishiga olib kelishi aniqlangan. Bolalar ta'limiga ta'siri. Oilaviy ajrimlarning bolalar ta'limiga ta'siri ham ijtimoiy-pedagogik tadqiqotlar ob'ekti bo'lib kelmoqda. 2025-yilda o'tkazilgan tadqiqotda, ota-onalarning ajrimidan keyin bolalarning ta'lim ko'rsatkichlarida pasayish kuzatilgani, ammo bu ta'sirning vaqt o'tishi bilan kamayishi aniqlangan. Tadqiqotda, oilaviy barqarorlikning bolalar ta'limiga ijobiy ta'siri ta'kidlangan.

Pedagogik treninglar va maslahat xizmatlari. Pedagogik treninglar va maslahat xizmatlari oilaviy ajrimlarni oldini olishda muhim rol o'ynaydi. 2024-yilda o'tkazilgan tadqiqotda, "Divorce ATLAS" nomli trening dasturi ota-onalarga ajrim jarayonida qanday qilib bolalarga yordam berish, stressni kamaytirish va samarali muloqot qilish bo'yicha ko'nikmalarni o'rgatishga qaratilganligi ta'kidlangan. Tadqiqotda, ushbu treningning ota-onalarning ajrim jarayoniga tayyorgarlik ko'rish va bolalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini yaxshilashga yordam bergani aniqlangan. Onlayn ota-onalarning ta'lim dasturlari. Onlayn ota-onalarning ta'lim dasturlari ham oilaviy ajrimlarni oldini olishda samarali vosita sifatida ko'rilmogda. 2024-yilda o'tkazilgan tadqiqotda, onlayn ota-onalarning ta'lim dasturlarining ota-onalarga ajrim jarayonida qanday qilib bolalarga yordam berish, stressni kamaytirish va samarali muloqot qilish bo'yicha ko'nikmalarni o'rgatishga qaratilganligi ta'kidlangan. Tadqiqotda, ushbu dasturlarning ota-onalarning ajrim jarayoniga tayyorgarlik ko'rish va bolalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini yaxshilashga yordam bergani aniqlangan.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida 2020–2025 yillarda O'zbekistonning turli hududlarida yashovchi 150 ta oiladan ma'lumotlar yig'ildi. So'rovnomalar va intervyular orqali aniqlangan asosiy natijalar quyidagicha:

1. Oilaviy barqarorlik darajasi: So'rovnomalar natijasida, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarga jalb qilingan oilalarning 78 foizida oilaviy barqarorlik sezilarli darajada oshgani aniqlangan. Shu bilan birga, bu oilalardagi ajrim xavfi 2020-yilga nisbatan o'rtacha 35 foizga kamaygan.
2. Pedagogik trening va maslahatlarning samarasi: Tadqiqotda oilalarning 60 foizi pedagogik maslahatlar va treninglar orqali konfliktlarni hal qilish

ko'nikmalarini sezilarli darajada yaxshilagan. Masalan, 2024-yilda tashkil etilgan treninglarda qatnashgan 50 oilaning 38 tasida (ya'ni 76 foizida) oila a'zolari o'zaro muloqot sifatini oshirishgan.

3. Bolalarga ta'sir: Oilaviy ajrim xavfi kamaygan oilalarda bolalarning psixologik barqarorligi va o'quv ko'rsatkichlari yaxshilangan. So'rovnoma natijalariga ko'ra, ijtimoiy-pedagogik yordam olgan oilalarda bolalarning o'rta bahosi 3,8 dan 4,2 ga ko'tarilgan. Bu, o'quv ko'rsatkichlarining 10,5 foizga oshganini bildiradi.
4. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning roli: Tadqiqotda oilalarning 72 foizi ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlaridan foydalangan. Ushbu oilalarda ajrim xavfi boshqa oilalarga nisbatan 28–30 foizga kamroq bo'lgani aniqlangan.
5. Jinsiy va demografik farqlar: So'rov natijalari shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar har ikkala jinsdagi ota-onalar uchun samarali bo'lgan. Shu bilan birga, yosh oilalarda (25–35 yosh) barqarorlik darajasi nisbatan yuqori bo'lgan – ular orasida ajrim xavfi 32 foizga kamaygan, katta yoshli oilalarda esa bu ko'rsatkich 27 foizni tashkil qilgan.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar va oilaviy maslahat xizmatlari oilalardagi ajrim xavfini sezilarli darajada kamaytiradi, oilaviy barqarorlikni oshiradi va bolalarning psixologik hamda o'quv ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari pedagogik va ijtimoiy strategiyalarni yanada takomillashtirish imkoniyatlarini ham ko'rsatmoqda. Oila institutini mustahkamlash va ajrimlarning oldini olish bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar oilaning barqarorligini ta'minlashda samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, oilalarda nizolarni vaqtida aniqlash, ota-onalar va farzandlar o'rtasida ochiq muloqotni rivojlantirish, pedagogik va psixologik maslahatlarni qo'llash ajrim xavfini sezilarli darajada kamaytiradi. Shu bilan birga, oilaning ichki pedagogik va psixologik salohiyatini oshirish, ya'ni ota-onalarning tarbiyaviy kompetentsiyalarini rivojlantirish va konfliktlarni hal qilish ko'nikmalarini oshirish oilaviy mustahkamlikni ta'minlaydi. 2020–2025 yillardagi tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, oilalarda qo'llanilgan innovatsion pedagogik yondashuvlar – oilaviy treninglar, konsultatsiyalar, oilaviy qo'llab-quvvatlash dasturlari – ajrimlarni oldini olishga sezilarli ta'sir qiladi. Farzandlarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishi yaxshilanishi, ota-onalar va bolalar o'rtasidagi muloqot sifatining oshishi va oilaning umumiy ijtimoiy barqarorligi kuchayishi kuzatiladi. Shunday qilib, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar oilaviy institutni mustahkamlash va ajrimlarni kamaytirishda tizimli va integratsiyalashgan tarzda qo'llanilganda eng samarali natijalarni beradi. Bu yondashuvlar oilaning barcha a'zolarini qamrab olgan holda, ijtimoiy va pedagogik vositalarni uyg'unlashtirish orqali oila muhitini sog'lom va barqaror saqlashga xizmat qiladi.

Oila institutini mustahkamlash va ajrimlarning oldini olish bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar oilaning barqarorligini ta'minlashda samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, oilalarda nizolarni vaqtida aniqlash, ota-onalar va farzandlar o'rtasida ochiq muloqotni rivojlantirish, pedagogik va psixologik maslahatlarni qo'llash ajrim xavfini sezilarli darajada kamaytiradi. Shu bilan birga, oilaning ichki pedagogik va psixologik salohiyatini oshirish, ya'ni ota-onalarning tarbiyaviy kompetentsiyalarini rivojlantirish va konfliktlarni hal qilish ko'nikmalarini oshirish oilaviy mustahkamlikni ta'minlaydi.

2020–2025 yillardagi tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, oilalarda qo'llanilgan innovatsion pedagogik yondashuvlar – oilaviy treninglar, konsultatsiyalar, oilaviy

qo'llab-quvvatlash dasturlari – ajrimlarni oldini olishga sezilarli ta'sir qiladi. Farzandlarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishi yaxshilanishi, ota-onalar va bolalar o'rtasidagi muloqot sifatining oshishi va oilaning umumiy ijtimoiy barqarorligi kuchayishi kuzatiladi. Shunday qilib, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar oilaviy institutni mustahkamlash va ajrimlarni kamaytirishda tizimli va integratsiyalashgan tarzda qo'llanilganda eng samarali natijalarni beradi. Bu yondashuvlar oilaning barcha a'zolarini qamrab olgan holda, ijtimoiy va pedagogik vositalarni uyg'unlashtirish orqali oila muhitini sog'lom va barqaror saqlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar oilaviy ajrimlarning oldini olishda samarali vosita hisoblanadi. Pedagogik maslahatlar, treninglar, oilaviy seminarlar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari oilalardagi nizolarni kamaytirish, oila a'zolari o'rtasidagi muloqotni yaxshilash va oilaviy barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarga jalb qilingan oilalarda ajrim xavfi 30–35 foizga kamaygan, bolalarning psixologik barqarorligi va o'quv ko'rsatkichlari esa sezilarli darajada yaxshilangan. Shu bilan birga, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va interaktiv treninglar oilaning psixologik va ijtimoiy muhitini barqarorlashtirishga yordam bergani aniqlandi.

Shuni ta'kidlash lozimki, oilaviy barqarorlikni mustahkamlash nafaqat oilaga, balki butun jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarni rivojlantirish va ularni keng qo'llash davlat siyosati, mahalliy ijtimoiy xizmatlar va pedagoglar faoliyatida ustuvor vazifa bo'lishi kerak.

Natijalar asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Oilaviy maslahat va pedagogik treninglar tizimini kengaytirish va har bir hududda mavjud qilish.
2. Ajrim xavfiga duch kelgan oilalar bilan individual ishlar olib borish, ularni psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash.
3. Onlayn va oflayn treninglar orqali ota-onalarning konfliktlarni hal qilish va stressni boshqarish ko'nikmalarini oshirish.
4. Oilaviy barqarorlikni monitoring qilish va ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning samaradorligini baholash tizimini joriy etish.

Xulosa qilib aytganda, oilaviy ajrimlarni oldini olishda ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarning roli katta, va ularni rivojlantirish orqali nafaqat oilaviy muammolarni kamaytirish, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ro'ziqulov, F. R. (2024). "O'zbek oilalaridagi ajralishlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga turli avlod vakillarining munosabatlari". Ushbu maqola oilaviy nizolar va ajralishlarning psixologik sabablari, ularning avlodlararo munosabatlarga ta'siri haqida batafsil tahlil beradi. Manba: interscience.uz
2. Umarov, B. M. (2024). "Oilaviy ajrimlarning ijtimoiy-psixologik sabablari". Ushbu maqola O'zbekistondagi oilaviy ajrimlarning ijtimoiy va psixologik sabablari, ularning oqibatlari haqida ma'lumot beradi. Manba: bjisrd.com

3. Abdullo, R. (2024). "Oilada ijtimoiy nizolarni bartaraf etishning pedagogik asoslari". Maqola oilaviy nizolarni hal etishda pedagogik yondashuvlarning ahamiyati, oilaviy maslahat xizmatlarining roli haqida tahlil beradi. Manba: cyberleninka.ru
4. Ibragimov, L. Z., Tojiyeva, Z. N., & Dusmanov, F. A. (2022). "Divorcing Procedures In Uzbekistan And Its Territorial Features". Ushbu maqola O'zbekistonda ajrim jarayonlari, uning hududiy xususiyatlari, ajrimlar sabablari va oqibatlari haqida batafsil ma'lumot beradi. Manba:
5. Mavlanberdiyevna, R. S. (2025). "The role of the social pedagogue in resolving family crises". Maqola oilaviy inqirozlarni hal etishda ijtimoiy pedagogning roli, uning metodlari va yondashuvlari haqida ma'lumot beradi. Manba: e-conferences.org

